

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. — Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Хом'як Іван Миколайович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 31.01.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

виконанням студентами ускладнених завдань, рефератів та участю в інших видах навчально-пошукової діяльності.

Процес вивчення курсу “Історія педагогіки” у ВНЗі завершується формуванням науково-пошукових умінь студентів (оволодінням ними здатністю опрацювання матеріалів Житомирського обласного державного архіву з комплексної проблеми дослідження “Велика Волинь: історія освіти”). У зв’язку з цим, студентам попередньо пропонується тематика пошуку з різних напрямків розвитку освітньої галузі у нашому краї (природно, що студентські студії мають будуватися на добровільних засадах у рамках відповідної проблемної групи).

Зазначимо, що оптимальними претендентами такої групи могли б бути студенти з історико-філологічного факультету, оскільки такі до 3-го курсу знайомляться з основами джерелознавства, документознавства, архівної справи, історіографії та з технологією пошукової діяльності в архівах. Все ж при активній співпраці викладача і студентів, як засвідчує наш досвід, до цієї діяльності здатні долучатися студенти всіх факультетів педагогічних ВНЗів. Проте, щодо останніх, то потрібними є спеціальні заняття з роз’яснення особливостей архівних документів та технології їх обробки, а також оволодіння студентами різноманітними видами аналізу (синхронний, діахронний, аналітичний, теоретичний) та узагальнення емпіричних фактів.

Природно, все це сприяє формуванню творчих умінь майбутніх вчителів, які є складовими їх професійної компетентності.

Одержано редакцією 20.12.2002

УДК: 378.937+378.14+413.0

С.А. ЛИТВИНЕНКО

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Створення виховного та розвивального середовища, умов для самореалізації, позитивної соціалізації – важливий напрямок роботи сучасної школи. А значить, одним із пріоритетних напрямків діяльності сучасного вчителя, функції якого помітно розширюються, є створення умов для психологічного комфорту та безпеки дитини, задоволення її потреб, запобігання та подолання негативних явищ у найближчому оточенні. Дитинство постає як підсистема суспільства, частина єдиного соціуму; а дитина - не об’єктом (продуктом) виховання, соціалізації або реципієнтом будь-яких інших зовнішніх впливів, а активним самостійним суб’єктом власної життєдіяльності. На кожному віковому етапі педагог повинен уміти прогнозувати умови, які забезпечують оптимальний розвиток та соціалізацію дитини, обирати адекватні методи та засоби впливу, допомагати у вирішенні проблем та розв’язанні конфліктних ситуацій.

Виникла нагальна потреба розробки нового підходу до професійної підготовки вчителя з урахуванням особливостей сучасної соціально-культурної ситуації у галузі освіти. Актуальним є створення оптимальних психолого-педагогічних умов, які сприяють розвитку та формуванню гуманістична орієнтованої, соціально зрілої та професійно компетентної особистості спеціалістів. Ґрунтовна фахова підготовка вчителя передбачає передусім його здатність поставати в ролі представника інтересів і культури суспільства і водночас захисника та провідника життєвих інтересів вихованців. У такому поєднанні полягає сутність педагогічної професії як мистецтва формуючого впливу на соціалізацію учнів. Студентський період – важливий етап становлення особистості, активної соціалізації людини як майбутнього професіонала. Студентство вважається соціальною спільністю, що має найвищу соціальну активність та досить гармонійне поєднання інтелектуальної та соціальної зрілості (О.О.Вербицький, І.О.Зимня, Ю.М.Кулюткін, Д.Б.Паригін, Н.М.Платонова, О.О.Реан, В.О.Якунін та ін.).

Педагогічна ситуація у нашому суспільстві обтяжена багатьма проблемами його розвитку та трансформації. Головним завданням педагогів, як наставників дітей та молоді, виступає пошук засад гармонізації суспільних та особистісних інтересів вихованців, їхніх актуальних особистісних диспозицій та майбутніх соціальних перспектив. У зв’язку з цим в сучасних умовах відбувається становлення та розвиток теорії й практики соціально-педагогічної діяльності в різних освітніх та інших установах, організаціях, об’єднаннях, в яких перебуває дитина. Соціально-педагогічна діяльність спрямована на надання допомоги дитині в соціалізації, самореалізації в суспільстві, передбачає створення оптимальної освітньо-виховної ситуації, якій передує глибока пізнавально-діагностична та прогностично-моделююча робота педагога. Широко розповсюджуються в сфері освіти й виховання новітні соціально-педагогічні технології, які базуються на принципах саморозвитку, педагогічної підтримки дитини. Зважаючи на це завданням статті є окреслення теоретичних підходів щодо проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності в сучасних умовах.

Феномен готовності постає предметом вивчення філософії, психології та педагогіки. Готовність до діяльності вивчається в різних аспектах, що пов’язується з дослідженнями в галузі теорії діяльності у зв’язку з емоційно-вольовим та інтелектуальним потенціалом особистості стосовно різних видів

діяльності. Готовність характеризується як якісний показник саморегуляції на різних рівнях перебігу процесів (фізіологічному, психологічному, соціальному), що відбилося в наукових розробках в галузі спортивної, інженерної, військової психології. Психологічна готовність забезпечує динамічне включення людини в діяльність, а також наступну ефективність всієї її стратегії. Психологічна готовність виступила універсальною передумовою ефективності не тільки будь-якої діяльності, але й таких характеристик психічної життєдіяльності людини як спілкування та стосунки з іншими, адекватне ставлення до себе. Значимість психологічної готовності до початку діяльності визначається передусім труднощами подолання психологічного бар'єра на старті. Проблема професійного становлення та оволодіння діяльністю виступає складовою пошуку смислу життя. Вхідження в професію, що пов'язується із задоволенням потреб у творчій самореалізації, багато в чому визначає стиль та образ життя людини.

Виконані дослідження розкривають логіку та закономірності підготовки майбутніх учителів до різних напрямків педагогічної діяльності. Так, в доробках С.С.Вітвицької, О.Г.Коберник, І.І.Коновальчук, Л.І.Макарова, Г.О.Нагорної та ін. обґрунтована необхідність формування у майбутніх учителів умінь педагогічної діагностики навчально-виховного процесу, аналізу педагогічних ситуацій; формування проєктивних умінь, моделювання педагогічних ситуацій. Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування висвітлені в роботах О.О.Бодальова, Т.В.Василишиної, В.А.Кан-Калика, А.А.Леонтьєва, А.В.Мудрика, В.І.Семиченко, Л.О.Савенкової та ін. Форми активного вузівського навчання як передумови становлення творчої особистості майбутнього вчителя відображаються в дослідженні О.О.Вербицького, Н.В.Кічук, С.Я.Харченко та ін. Вивчені функціональні можливості педагогічної практики в процесі професійної підготовки вчителя (О.А.Абдулліна, Т.Р.Білоусова, Л.М.Блінова, Е.В.Бондаревська, І.Ф.Харламов та ін.).

Розроблена О.А.Дубасенюк концептуальна модель професійно-педагогічної підготовки вчителя-вихователя обіймає чотири підпростори: 1) структурний (мета, завдання, суб'єкт, предмет, засоби педагогічної діяльності); 2) процесуальний охоплює етапи педагогічної діяльності: проєктувально-цільовий, організаційний, стимулюючо-спонукальний, контрольний-оцінний; 3) аксіологічний включає сукупність інтегральних якостей майбутнього педагога: професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності; професійно-педагогічна спрямованість, особистісні властивості; 4) технологічний передбачає запровадження системного підходу у педагогічний процес підготовки від постановки мети, розробки засобів до оцінки результатів [3].

Найбільш конструктивним, із нашого погляду, постає задачний підхід (В.О.Сластьонін, Л.Ф.Спірін) до структурування педагогічної діяльності, в межах якого діяльність учителя постає як процес розв'язання великої кількості педагогічних задач різних типів. Уміння розв'язувати педагогічні задачі – необхідне узагальнене педагогічне вміння, яким у процесі професійної підготовки повинен оволодіти майбутній учитель. Це вміння виявляється при реалізації вчителем усіх соціально обумовлених функцій.

Загальнотеоретичний підхід до змісту та технологій психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів закладений у працях О.А.Баранової, Л.В.Кекух, О.Я.Савченко, М.С.Севастюк, Н.Г.Сидорчук, Г.С.Тарасенко, Л.О.Хомич та ін. Підготовку майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності О.І.Кіліченко розглядає як взаємозв'язок діагностичного, операційного та транспозиційного компонентів. Діагностичний аспект дозволяє встановити наявний рівень підготовки студентів, операційний – це розроблена система підготовки студентів до педагогічної діяльності з учнями молодшого шкільного віку. Транспозиційний аспект передбачає застосування набутих знань, умінь та навичок у навчально-виховному процесі початкової школи під час практики і в подальшій професійній діяльності.

На провідні недоліки професійної підготовки вчителя вказує А.А.Орлов, зокрема: розмитість професійних етичних настанов (учень не став цінністю та метою навчально-виховного процесу, а залишається його об'єктом); недостатній розвиток діагностичної культури; нерозуміння статусності шкільної оцінки, її прихованого смислу та ролі в життєдіяльності учня; застарілі психолого-педагогічні знання; домінування монологічних технологій викладання; недооцінка ролі та місця професійної рефлексії у структурі особистості та діяльності педагога. Необхідність подолання цих недоліків професійної підготовки сучасного вчителя актуалізує проблеми, пов'язані з удосконаленням педагогічної освіти.

У дослідженнях готовності до педагогічної діяльності увага акцентується на виявленні характеру зв'язків та залежностей між станом готовності та ефективністю майбутньої діяльності; факторів та умов, дидактичних та виховних засобів, які забезпечують становлення вчителя. Аналіз професійно-педагогічної спрямованості, що утворює основу, навколо якої компонується провідні особистісні властивості, та виступає базовим професійно значимим показником підготовки випускників можна знайти в роботах Б.Г.Ананьєва, Л.М.Ахмедзянової, О.А.Дубасенюк, О.Г.Ковальова, Н.Д.Левітова, Н.В.Кузьміної, А.К.Маркової, К.К.Платонова, В.О.Сластьоніна та ін.

У роботах К.М.Дурай-Новакової, Л.В.Кондрашової, А.Ф.Ліненко, О.Г.Мороза, О.В.Проскури, Р.І.Хмельюк, О.І.Щербакова та ін. переконливо доведено, що саме стан готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності забезпечує не тільки її ефективність, але й можливість

подальшого удосконалення. Ними виділені такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями та навичками, самостійність у розв'язанні педагогічних задач, розвиток педагогічних здібностей, сформованість моральних рис та ін.; розроблені критерії та показники готовності, на основі яких установлені рівні підготовки випускників до педагогічної діяльності.

Розглядаючи професійно-педагогічну підготовку студентів педвузів, О.І.Щербаков виділяє певний комплексний критерій, що дає цілісну характеристику рівня професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів - системність знань, що виступає інтегральним показником, який, по-перше, відображає єдність оволодіння змістовим, процесуальним та мотиваційно-ціннісними аспектами педагогічної діяльності; по-друге, відображає взаємозв'язок знань та вмінь (знання – теоретична основа вмінь, вміння – форма існування знання); по-третє, поєднує в собі різні характеристики якості знань та вмінь (повноту, усвідомленість, міцність, дійовість та ін.); відображає динамічність знань і вмінь (їх застосування в різних умовах); по-п'яте, демонструє єдність та взаємозв'язок пізнавальної та практичної діяльності студентів.

Важливим елементом підготовки до професійно-педагогічної діяльності В.О.Якунін визнає побудову моделей вищих рівнів професійної діяльності, які слід використовувати у якості цілей-еталонів (нормативних цілей) для оцінки існуючого рівня підготовки спеціалістів. У побудові таких моделей він пропонує виходити від “професії” та від “особистості”. У випадку професіографічних моделей особистості спеціаліста вибір професійно значимих якостей здійснюється на основі вимог, що ставляться до педагогічної професії. На відміну від професіографічних моделей особистості персонологічні моделі засновуються на виборі базових професійно важливих властивостей та якостей, виходячи із загальнопсихологічних уявлень про особистість, її багатофакторну структуру. В обох випадках ступінь відповідності реально сформованої системи професійно значимих якостей особистості до еталонних моделей може бути інтерпретована як рівень професійної майстерності педагога. Обидва підходи є взаємодоповнюючими аспектами вивчення професійної діяльності як на етапах підготовки, так і в процесі її реального здійснення.

У професійному становленні, на думку І.Ф.Харламова, вчитель проходить низку рівнів:

- *педагогічної умілості* - базується на достатній теоретичній і практичній підготовці та складає основу професіоналізму вчителя, забезпечується після закінчення навчального закладу та вдосконалюється в школі;
- *педагогічної майстерності*, тобто доведеної до високого ступеня досконалості умілості, що відображає високий рівень методів та прийомів використання психолого-педагогічної теорії на практиці, завдяки чому забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу;
- *педагогічної творчості*, яка характеризується включенням у навчально-виховну діяльність тих або інших методичних модифікацій, раціоналізації прийомів та методів навчання;
- *педагогічного новаторства* – найвищого рівня професійної діяльності вчителя, який органічно включає висунення та реалізацію нових, прогресивних ідей, принципів та прийомів у процесі навчання та виховання й суттєве підвищення його якості [9].

Педагогічна умілість та основи педагогічної майстерності формуються у майбутніх учителів у навчальному закладі. У загальному вигляді підготовка спеціаліста, на думку О.Г.Мороза, обіймає чотири фази: 1) засвоєння навчальної інформації з підготовки спеціаліста; 2) формування професійних умінь та навичок у штучно створених умовах; 3) формування професійних умінь та навичок у реальних умовах; 4) формування власного професійного стилю в умовах самостійної трудової діяльності. Вузівське навчання, як базисне, включає перших три етапи, останній етап - післявузівське навчання [7].

Неспівпадання підходів в дослідженні проблеми підготовки до педагогічної діяльності, із нашого погляду, залежить від того, який вид педагогічної діяльності досліджується в кожному конкретному випадку, що розширює та поглиблює уявлення про складність та багатогранність досліджуваного феномена. Крім того, такий стан викликаний тим, що готовність досліджується на різних рівнях психічних процесів, які регулюють поведінку індивіда: на рівні психофізіологічних реакцій, на рівні включення в діяльність, на рівні регуляції соціальної поведінки особистості. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності дає можливість впевнено почуватися в ролі вчителя, швидше адаптуватися до шкільних умов, успішно розв'язувати завдання навчально-виховної роботи, вивчати особистісні якості та властивості учнів, визначати оптимальні способи педагогічного впливу, аналізувати результати своєї діяльності, справлятися з емоційними, фізичними навантаженнями, оптимально будувати стосунки з учнями.

Теоретичний аналіз наукових робіт засвідчив появу нових підходів щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів, однак незважаючи на розширення напрямків досліджень у галузі педагогічної освіти, підготовка вчителів початкових класів у контексті готовності до соціально-педагогічної діяльності в педагогічній науці не знайшла належного відображення. Переважно зміст та напрямки соціально-педагогічної підготовки досліджуються в межах підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів (О.В.Безпалько, М.В.Галагузова, І.Д.Зверева, А.Й.Капська, Л.Г.Коваль,

Н.П.Краснова, Н.М.Платонова, Л.П.Харченко, С.Я.Харченко та ін.). Нечисленні дослідження розкривають окремі напрямки соціально-педагогічної діяльності вчителя та підготовки до неї. Зокрема, у доробках О.Ю.Арсентьєвої, О.О.Гуляр досліджена діяльність вчителя початкових класів із неблагополучними сім'ями; низка дисертаційних досліджень присвячені проблемі підготовки вчителя до роботи з дезадаптованими, девіантними, віктимними дітьми (О.А.Белая, С.В.Бойкова, І.В.Мимріна, Ж.Г.Почивалова, А.Б.Серих, Н.Ф.Смуригіна, Л.В.Фимушкіна, О.І.Шелуха); окремі роботи присвячені проблемі підготовки вчителя до діагностичної та корекційно-розвивальної діяльності (О.Д.Гонеев, О.М.Михайлова, Є.В.Ніколькін, В.М.Янгирова та ін.), І.В.Пічугіною, Т.П.Романенко вивчені педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до формування здорового образу життя учнів; в доробках Л.А.Александрова, А.В.Іванченко, А.А.Сбруєвої викладені окремі аспекти соціально-педагогічної підготовки вчителя; у дослідженні А.В.Гордєєвої розроблені теоретичні та організаційні основи реабілітаційної педагогіки в загальноосвітньому контексті. Спроба теоретичного узагальнення проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної діяльності здійснена в дослідженні Л.О.Ядвіришис "Професійна підготовка вчителя до соціально-педагогічної діяльності".

Готовність до педагогічної діяльності в загальних рисах характеризує і готовність до соціально-педагогічної діяльності, яка, однак, має свої специфічні особливості. Теоретичний аналіз проблеми, а також експертні оцінки вчителів, соціальних педагогів та психологів у закладах освіти про зміст та рівні готовності вчителів до соціально-педагогічної діяльності, створили передумови для моделювання професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності. Теоретичний аналіз проблеми професійно-педагогічної підготовки дозволив установити взаємозв'язок соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів із процесом його підготовки та станом готовності до її здійснення. Підготовка виступає засобом формування готовності до діяльності, готовність є результатом та показником якості підготовки та реалізується і перевіряється у діяльності; діяльність виступає метою підготовки і водночас виконує функції її регулювання та корекції. Щоб зробити процес підготовки студентів керованим, необхідно виділити обов'язковий мінімум типових та нестандартних професійних завдань, які складають специфіку майбутньої діяльності. Для навчання студентів цій діяльності професійні завдання повинні бути перетворені в завдання учбові, реалізація яких перетворює психолого-педагогічні знання в інструмент професійної діяльності вчителя. Особливого значення набуває технологічне забезпечення процесу навчання, побудоване на засадах концептуальності, системності, відтворюваності, ефективності та можливості управління.

До провідних завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами можна віднести: стимулювання інтересу молоді до соціальних явищ та процесів; розвиток загальнокультурної, професійно-педагогічної та спеціальної компетентності педагогів; реалізація взаємозв'язку соціально-педагогічної теорії й практики; організація експериментальних досліджень, орієнтованих на розробку змісту, нових методик і технологій соціально-педагогічної діяльності.

Професіоналізм діяльності містить такі параметри особистості вчителя-вихователя, які відображають її операційний аспект – володіння знаннями в дії. Тому ця підструктура включає теоретичну та практичну підготовленість вчителя для роботи з різними категоріями учнів. Теоретична підготовленість передувє практичній і передбачає набуття суб'єктивно значущих знань, які допомагають педагогу створювати не тільки образ навчально-виховного результату, але й систему засобів або технологій досягнення поставленої мети. Практична підготовленість означає сформованість у педагога готовності діяти в конкретній педагогічній ситуації, застосовуючи відповідні засоби, методи, прийоми. Цей параметр включає ще й такі складові, як умілість вихователя, його технологічну озброєність.

Загальнопедагогічну підготовку, яка відображає єдність змістової та операційної структур педагогічної діяльності, О.А.Абдуліна, А.А.Орлов, В.О.Сластьонін та ін. розглядають як основу професійної підготовки вчителя. Педагогічна теорія озброює вчителя методом теоретичного аналізу, розкриває сутність, діалектичну природу та головні закономірності педагогічного процесу. Теорія забезпечує розуміння всього багатства педагогічних явищ, їх внутрішніх зв'язків, можливість прогнозування їх розвитку. Методологія не дає готових відповідей, але озброює загальним способом пізнання та перетворення педагогічних явищ. Заключною ланкою в процесі відтворення та функціонування педагогічних знань, на думку В.О.Сластьоніна, виступає педагогічна практика.

Цілісність підготовки вчителя, з погляду З.Н.Курлянд, передбачає таку організацію навчально-виховного процесу, за якої стимулюється активний стан усіх структурних компонентів особистості майбутнього вчителя у їх єдності. Це стає можливим, якщо навчально-виховний процес, спрямований на підготовку майбутніх учителів, включає студентів у різноманітні види діяльності, які допомагають засвоїти не лише необхідні знання зі спеціальних предметів, але й розвивають педагогічні здібності та вміння, творчий потенціал, формують навички управління своїми психічними станами. Зміна парадигми вищої школи, перехід на суб'єкт-суб'єктні стосунки в системі викладач-студент потребує розробки нових шляхів забезпечення навчання на особистісно-зорієнтованій основі [6].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що в теорії та практиці педагогічної освіти накопичений значний досвід професійної підготовки вчителів початкових класів, узагальнений у теоретичних, методичних і технологічних розробках. Однак, розвиток системи підготовки фахівців в галузі початкової освіти потребує суттєвих змін у змістовому й процесуальному забезпеченні її складових, що зумовлені сучасними вимогами ринку праці, зміною соціального замовлення щодо рівня готовності випускника до виконання професійно-педагогічних функцій та потребою особистості у самореалізації через професійну діяльність. Перебудова фахової підготовки вчителя початкових класів ґрунтується на необхідності аналізу структури його діяльності та розробці теоретико-методичних і технологічних основ реалізації мети й завдань сучасної вищої педагогічної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования. – М.: Просвещение, 1990.
2. Ахмедзянова Л.М. Психолого-педагогические основы формирования призвания к профессии учителя. – Одесса, 1993. – 180с.
3. Дубасенок О.А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога. //Педагогіка і психологія. – 1994. – №4. – С.90-98.
4. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студента к педагогической деятельности: Автореф. дис... докт. пед. наук. – М., 1983. – 320с.
5. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990. – 225с.
6. Курлянд З.Н. Формирование и развитие профессиональной устойчивости учителя. – Дис... докт. пед. наук. – Одесса, 1992. – 490 с.
7. Навчальний процес у вищій педагогічній школі. /За заг. ред. О.Г.Мороза. – К., 2001. –337 с.
8. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. – К.: Магістр-S, 1998. – 200 с.
9. Харламов И.Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве. //Педагогика. – 1992. – №7-8. – С.11-15.
10. Щербаков А.И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования. – Л.: Просвещение, 1967. – 165с.
11. Ядвиршис Л.А. Профессиональная подготовка учителя к социально-педагогической деятельности: Дис. ... д-ра пед. наук. – Брянск, 2001. – 380с.
12. Якунин В.А. Педагогическая психология. – СПб.: Полиус,- 1998. – 639 с.

Одержано редакцією 19.12.2002

УДК: 378: 372

К.І. БОРОДИНА, А.М. КМЕЦЬ

СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗУ

На початку третього тисячоліття термін “екологія” вимовляється все частіше, все з більшим занепокоєнням. Якщо раніше ми не дуже усвідомлювали сутність цього поняття, сьогодні більшість освічених громадян України глибоко аналізують жахливі факти порушень природної рівноваги, а значить – зміни умов існування для себе. Ця інформація йде суцільним потоком щодня, щогодини, щохвилини. Повітря, яким ми дихаємо, вода, яку ми п’ємо, харчові продукти, які ми вживаємо, ніяк не відповідають тому, що виключає хвороби, піднімає настрій, народжує впевненість у майбутньому. Екологічна ситуація в Україні настільки катастрофічна, що хочеться процитувати вислів французького філософа XVII ст. П.А.Гольбаха “Людина – творіння природи, вона існує в природі, підлягає її законам, не може звільнитися від неї, не може, навіть у думці, вийти з природи. Немає і не може бути нічого поза природою, що об’єднує в собі все суще.” І це з праці “Система природи”, що побачила світ у 1770 році!

Ідеї про необхідність еко – “лікбезу” не нові. Більшість вчених сходяться на думці, що в наш досить неспокійний і непростий час ми знаходимось ще й на порозі екологічної революції, підсумком якої може стати як гармонія людини, так і глобальна катастрофа. Де ж вихід? Хто може зупинити цей перевантажений потяг, що рухається на закритий семафор? Відповідь однозначна: керівництво незалежної держави, всі гілки її влади: законодавча, виконавча, судова, але при умові взаємодії та взаєморозуміння. Але є ще одна сила, здатна реформувати суспільну свідомість. Це – педагогіка, а конкретніше – це школа, дошкільні заклади, повсякденний побут. Практика розвинених зарубіжних країн це підтверджує. Прикладом може бути Німеччина, де запропонована ще у 70-ті роки програма екологічної освіти та виховання молоді була настільки ефективною, що сьогодні майже 2/3 дорослого населення країни у вільний від основної роботи час розв’язують конкретні завдання по покращенню екологічної ситуації у своїй місцевості.

ЗМІСТ

Вступне слово	3
1. Гавриш Н.В. Педагогічний погляд на дитячу творчість як явище культури.....	4
2. Воробйов А.М. Місце соціокультурних чинників в українській ментальності	8
3. Главінська О.Д. Усвідомлення дитиною своєї суб'єктності як необхідна умова формування адекватної самооцінки	14
4. Івашкевич Е.З. Психологічне обґрунтування діалогічності пізнавальної діяльності як комунікативного процесу	19
5. Савуляк В.О. Психосоціальні фактори наркотичної залежності.....	24
6. Безлюдна В.І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку.....	29
7. Янцур Л.А., Верусь Н.С. Психолого-педагогічні умови формування зображувальної діяльності у дітей третього року життя	36
8. Косарева О.І. Психолого-педагогічні особливості конфліктів дошкільників з батьками в сім'ї.....	39
9. Корчакова Н.В. Усвідомлення молодшими школярами сутності презентаційної ситуації та власних самопрезентаційних намірів.....	42
10. Одолінський В.Г. До проблеми соціалізації молодших школярів.....	46
11. Рудюк О.В. До проблеми внутрішньоособистісного конфлікту у юнаків в ситуації соціальної депривації 48	
12. Михальчук Н.О. Психологічні аспекти проведення дискусій в межах мікрогруп на уроках іноземної мови в середній школі.....	53
13. Цуканова М.С. Основні аспекти проблеми психічних кризових станів, які виникають у неповнолітніх засуджених під час відбування покарання.....	55
14. Середюк Л.А. Розширення сфери діяльності та самодіяльності учнів, як умова оптимізації самовираження старшокласників.....	58
15. Наумчук Г.І. Педагогічні умови національного виховання дітей в сім'ї.....	62
16. Харламенко В.Б. Професійна орієнтація учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема	66
17. Мельник О.В. Зміст і структура профконсультаційної роботи із школярами.....	70
18. Капустіна О.В. Методика професійного самовизначення Д.Голланда.....	74
19. Рудницька Н.Ю. Методи вивчення краєзнавчого матеріалу учнями шкіл Волині (1917-1932 рр.)	79
20. Шарапова Т.М. Методика застосування рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень школярів при вивченні курсу "Екологія".....	81
21. Кільдеров Д.Е. Уявні просторові перетворення як основа оперування динамічними образами об'ємних предметів	87
22. Ковбаса Ю.М. Вимоги до змісту навчання основам бухгалтерського обліку у 10-11-х класах середніх загальноосвітніх закладів	91
23. Сингаївський Д.В., Белошицький О.О., Ковальов В.М. Оновлення змісту трудової підготовки молоді на основі технічної творчості	94
24. Ващук О.В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5-7 класів.....	98
25. Хорожжевський О.М. Формування гігієнічної культури у школярів основної школи в процесі трудового навчання – запорука профілактики професійних захворювань	103
26. Онишко Н.П. Школи з альтернативною формою навчання у системі освіти Німеччини.....	105
27. Якимчук С.Н. Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання особистості	110
28. Левківський М.В. Історико-педагогічне краєзнавство у формуванні компетентності майбутнього вчителя 112	
29. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами	116
30. Бородіна К.І., Кмець А.М. Структура екологічної свідомості студентів педагогічного вузу.....	120
31. Герман Н.В. Проблеми професійної підготовки вчителя в процесі вивчення дисципліни „Безпека життєдіяльності людини”	123
32. Козяр М.М., Янцур М.С., Хомяк О.Л. Деякі аспекти методичного забезпечення процесу вивчення машинної графіки у вищій школі.....	126
33. Джеджула О.М. Попередні умови побудови моделі графічної діяльності студента.....	131
34. Козяр М.М., Гордійчук І.І., Вовк В.Ф., Лебедюк Є.А. Система контролю знань студентів з інженерної графіки 133	
35. Черуха Н.В. Індивідуалізація процесу навчання іноземних мов для спеціальних цілей: сутність, особливості, сучасні проблеми	137
36. Янцур М.С., Войтко А.І. Використання модульно-рейтингової системи навчання в підготовці майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи з учнями	140
37. Осницька Т.Р. Педагогічні ідеї духовно-морального виховання учнівської та студентської молоді в педагогічній спадщині С.Я. Дем'янчука	146

38. Яковенко Л.П. Художнє мислення: зміст, структура, проблеми формування засобами музичного мистецтва	148
39. Вакульчук М.В., Шолудько Н.Г. Красномовство – мистецтво формування риторичної культури особистості в умовах вищої школи.....	152
40. Савчин Л.М. Культурологічні концепції та їх реалізація в системі вищої освіти	155
41. Станіславська К.І. Про деякі аспекти розвитку музичного сприймання студентів режисерських спеціалізацій	159
42. Ярмачук Т.М. Формування у студентів вмінь та навичок виконання творів французьких клавесиністів	163
43. Піддубник В.Г. Розвиток професійних умінь і навичок студентів на уроках хорового сольфеджіо	167
44. Тарчинська Ю.Г. Проблема формування навичок виразного виконання в аспекті розвитку техніки гри на фортепіано	168
45. Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні основи керування оркестровим колективом	173
46. Димченко С.С. Педагогічна і диригентська спадщина М.Малька в історичному часі української музичної культури.....	175
47. Сіончук О.В. Формування художніх цінностей особистості засобами музичного мистецтва	180
48. Скільська Л.І. Специфічні особливості роботи з дитячим хоровим колективом.....	182
49. Гаврилова Г.П. Громадянське виховання молоді засобами народознавства на матеріалі української літератури	185
50. Чичановська Н.Ф. Художньо-творчий розвиток учнівської молоді Рівненщини в умовах національного відродження.....	189
Відомості про авторів	192

